

## СОЗОЛОГІЧНА ОЦІНКА НАЗЕМНИХ МАЛАКОКОМПЛЕКСІВ ЛЬВОВА ТА ЙОГО НАЙБЛИЖЧИХ ОКОЛИЦЬ

Н. Гураль-Сверлова

Державний природознавчий музей НАН України  
вул. Театральна, 18, Львів 79008, Україна  
e-mail: sverlova@pip-mollusca.org

За період з 1994 по 2013 р. на території м. Львова та в його найближчих околицях (великі приміські лісопарки, садово-городні ділянки) зареєстровано загалом 90 видів наземних молюсків. Один адвентивний вид (*Cepaea nemoralis*), очевидно, повністю зник протягом періоду досліджень. Один вид занесено до Червоної книги України (*Plicuteria lubomirskii*). Рідкісними для України та, зокрема, для її західного регіону можна вважати напівслизняків *Daudebardia rufa* і *D. brevipes*, равликів *Discus perspectivus* і *Vallonia enniensis*. Особливе значення для збереження високої видової різноманітності наземних молюсків у місті й околицях мають окремі ділянки великих приміських лісопарків, регіональний ландшафтний парк Знесіння, міські лісопарки та парки, створені на місці колишніх лісових масивів.

*Ключові слова:* наземні молюски, Gastropoda, урбанізація, охорона, захід України.

Малакологічні дослідження, проведені на території тогочасного Львова та в його околицях ще у другій половині XIX ст. Й. Бонковським [10, 11], виявили багатий видовий склад наземних молюсків. З того часу територія міста суттєво збільшилася, що супроводжувалося знищенням або суттєвою трансформацією багатьох біотопів, придатних для існування молюсків. А на тих ділянках, де збереглася відносно мало змінена лісова рослинність, збільшився рівень рекреаційного та іншого антропогенного навантаження. Незважаючи на такі зміни, протягом останніх 130 років не відбулося збіднення загального видового складу наземних молюсків у Львові та його найближчих околицях [8]. Серед молюсків, вказаних Й. Бонковським [10, 11] або наявних у його колекції [5], не вдалося повторно виявити на дослідженій території лише один відносно невеликий лісовий вид *Ruthenica filograna*. Натомість завдяки багаторічним дослідженням (1994–2013 рр.) загальний видовий список наземних молюсків Львова та околиць був доповнений деякими (переважно дрібними) видами, автохтонними для заходу України (*Acicula parcelineata*, *Vallonia enniensis*, *Vertigo alpestris*, *V. substriata*, *Vertilla angustior*, *Truncatellina costulata*, *Cecilioides acicula*, *Discus ruderatus*, *D. perspectivus*, *Eucobresia nivalis*, *Perpolita petronella* та деякими слизняками). Було зафіксовано також проникнення на територію міста цілої низки антропохорних видів, зокрема, садової цепеї *Cepaea hortensis* [8], чорноголового слизняка *Kryn-ickillus melanocephalus* та іспанського слизняка *Arion lusitanicus* [3] – молюсків, які встигли перетворитися на звичайний компонент міської фауни Львова.

Отже, загальна кількість видів наземних молюсків, відомих для дослідженої території, за останні 130 років навіть зросла. Проте це не означає, що відпала потреба охорони як окремих рідкісних видів [6], так і цілих малакокомплексів, які мають особливе значення для збереження видової різноманітності наземних молюсків в урбанізованому та субурбанізованому середовищі. Оскільки серед рідкісних молюсків, зареєстрованих на території Львова та в його найближчих околицях, немає великих видів, які можуть

безпосередньо винищуватися людиною, в обох випадках охорону наземних молюсків можна реально здійснювати лише на рівні охорони заселених ними біотопів. Тому метою даної роботи стала як загальна созологічна оцінка наземної малакофауни Львова та його найближчих околиць, так і виділення ділянок з особливо цінними локальними малакокомплексами [2]. Незважаючи на те, що міські та приміські наземні малакокомплекси Львова досліджуються автором статті вже протягом 20 років [1, 3, 7, 8 та ін.], вони досі не отримали загальної созологічної оцінки. У попередніх публікаціях переважно відзначали наявність на дослідженій території окремих рідкісних видів наземних молюсків [6, 8].

#### Матеріали та методи

Для проведеного аналізу були використані результати власних багаторічних досліджень (1994–2013 рр.) наземних молюсків на території м. Львова та в його найближчих околицях (великі приміські лісопарки, садово-городні ділянки поблизу міста). Дослідження проводили переважно маршрутним методом, з оглядом деревно-чагарникової та трав'яної рослинності, гниючої деревини, листової підстилки, поверхні ґрунту, доріжок тощо. Крім ручного збору молюсків, додатково використовували відбір ґрунтово-підстилкових проб і викошування дрібних молюсків із трави ентомологічним сачком. Обстеження міських і приміських малакокомплексів проводили в різні періоди року (інколи навіть узимку під час тривалих відлиг) та за різних погодних умов. Збір, фіксацію, препарування та визначення зібраного матеріалу проводили згідно із загальноживаними у малакології методами [4]. Частина зібраного матеріалу зберігається в малакологічному фонді Державного природознавчого музею НАН України [5].

Порівняно з попереднім аналізом особливостей біотопного розподілу наземних молюсків на дослідженій території [8], виділено трохи більшу кількість груп біотопів.

А – великі приміські лісопарки – Винниківський і Брюховицький.

В – невеликі лісопарки в межах міської забудови (Погоулянка, Білогорща, Освиця), а також заліснена частина РЛП Знесіння.

С – парки, створені переважно на місці колишніх лісових масивів і невеликі залишки лісової рослинності в межах міста (наприклад, між вулицями Золотою, Єрошенка та Клепарівською). До парків цієї групи віднесені, крім Залізної Води та Стрийського, які були колись частинами спільного лісового масиву, також Снопківський і Високий Замок. У минулому хоча б частина останніх двох парків залишалася вкрита деревно-чагарниковою рослинністю, на що вказує наявність тут окремих лісових видів молюсків (*Merdigera obscura*, *Cochlodina laminata*, *Discus ruderatus*, *Morlina glabra*).

Д – інші парки та сквери, створені переважно на колишніх безлісних територіях, зі збідненою малакофауною, представленою переважно еврибіонтами та синантропами.

Е – сади, садово-городні ділянки в межах міста або на його околицях;

Ф – деревно-чагарникові насадження уздовж вулиць, озеленені ділянки біля багатоквартирних будинків. У останньому випадку до цієї групи відносили також ділянки без розвинутої деревно-чагарникової рослинності, адже певну її функцію (затінення заселених молюсками біотопів) можуть відігравати багатоповерхові будинки.

Г – відкриті біотопи на території РЛП Знесіння – найбільший масив такого типу ділянок, не зайнятих міською забудовою, штучними деревно-чагарниковими насадженнями абогородами.

Н – інші відкриті біотопи на території міста: пустирі, зарослі травою схили стадіонів, газони вздовж вулиць, а також рештки лучного парку на проспекті В.Чорновола.

Роботу виконано в межах наукової теми відділу біотичного і ландшафтного різноманіття Державного природознавчого музею НАН України «Созологічні критерії антропоізованих екосистем в регіональних екомережах заходу України» (№ 0111U002180).

## Результати і їхнє обговорення

Загалом за період досліджень у міських і приміських біотопах Львова зареєстровано 90 видів наземних молюсків. За цей час, очевидно, повністю зник з території міста один вид, антропохорний для України, – лісова цепея *Cepaea nemoralis*, саме тому не внесений до узагальнювальної таблиці. У 1994 р. невелика колонія цього виду була виявлена автором статті у Стрийському парку, пізніше окремі особини (очевидно, занесені людьми зі Стрийського парку) спостерігали на інших ділянках міста [1]. Можливо, однією з головних причин зникнення колонії лісової цепеї стала конкуренція цього виду з більш розповсюдженою у Львові садовою цепеєю *Cepaea hortensis*. Адже великі колонії *C. nemoralis* успішно виживають навіть в умовах Підмосков'я, де клімат відзначається значно більшою континентальністю порівняно не лише з природним ареалом цього виду, але й зі Львовом.

Біотопний розподіл наземних молюсків у Львові та околицях за даними 1994–2013 рр.

| № з/п | Види молюсків                                       | Лісопарки |     | Парки, сквери |   | Інші насадження |   | Відкриті біотопи |   |
|-------|---|-----------|-----|---------------|---|-----------------|---|------------------|---|
|       |   | A         | B   | C             | D | E               | F | G                | H |
| 1     | <i>Acicula polita</i> (Hartmann, 1840)              | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 2     | <i>A. parcelineata</i> (Clessin, 1911)              | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 3     | <i>Succinella oblonga</i> (Draparnaud, 1801)        | +         | +   | –             | – | –               | – | +                | – |
| 4     | <i>Succinea putris</i> (Linnaeus, 1758)             | +         | +   | +             | + | +               | – | +                | + |
| 5     | <i>Oxyloma elegans</i> (Risso, 1826)                | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 6     | <i>Carychium minimum</i> O.F.Müller, 1774           | +         | +   | +             | – | –               | – | +                | – |
| 7     | <i>C. tridentatum</i> (Risso, 1826)                 | +         | +   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 8     | <i>Cochlicopa lubrica</i> (O.F.Müller, 1774)        | +         | +   | +             | + | +               | – | +                | + |
| 9     | <i>C. lubricella</i> (Porro, 1838)                  | (+)       | (+) | (+)           | – | –               | – | +                | – |
| 10    | <i>Acanthinula aculeata</i> (O.F.Müller, 1774)      | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 11    | <i>Vallonia costata</i> (O.F.Müller, 1774)          | +         | +   | +             | – | –               | – | +                | + |
| 12    | <i>V. pulchella</i> (O.F.Müller, 1774)              | +         | +   | +             | – | –               | – | +                | + |
| 13    | <i>V. excentrica</i> Sterki, 1892                   | –         | –   | (+)           | – | –               | – | +                | – |
| 14    | <i>V. enniensis</i> (Gredler, 1856)                 | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 15    | <i>Pupilla muscorum</i> (Linnaeus, 1758)            | +         | +   | (+)           | – | –               | – | +                | + |
| 16    | <i>Vertigo antivertigo</i> (Draparnaud, 1801)       | +         | –   | –             | – | –               | – | +                | – |
| 17    | <i>Vertigo substriata</i> (Jeffreys, 1833)          | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 18    | <i>V. pusilla</i> O.F.Müller, 1774                  | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 19    | <i>V. pygmaea</i> (Draparnaud, 1801)                | +         | –   | –             | – | –               | – | +                | – |
| 20    | <i>V. alpestris</i> Alder, 1838                     | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 21    | <i>Vertilla angustior</i> (Jeffreys, 1830)          | +         | –   | –             | – | –               | – | +                | – |
| 22    | <i>Columella edentula</i> (Draparnaud, 1805)        | +         | +   | +             | – | –               | – | –                | – |
| 23    | <i>Truncatellina cylindrica</i> (Férussac, 1807)    | –         | –   | (+)           | – | –               | – | +                | – |
| 24    | <i>T. costulata</i> (Nilsson, 1822)                 | –         | –   | (+)           | – | –               | – | –                | – |
| 25    | <i>Chondrula tridens</i> (O.F.Müller, 1774)         | –         | –   | –             | – | –               | – | +                | – |
| 26    | <i>Merdigera obscura</i> (O.F.Müller, 1774)         | +         | +   | +             | – | –               | – | –                | – |
| 27    | <i>Brephulopsis cylindrica</i> (Menke, 1828)        | –         | –   | –             | – | –               | – | –                | + |
| 28    | <i>Cochlodina laminata</i> (Montagu, 1803)          | +         | +   | +             | – | –               | – | –                | – |
| 29    | <i>C. orthostoma</i> (Menke, 1830)                  | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 30    | <i>Macrogastrea latestriata</i> (A.Schmidt, 1857)   | +         | +   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 31    | <i>Clausilia dubia</i> Draparnaud, 1805             | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 32    | <i>Laciniaria plicata</i> (Draparnaud, 1801)        | +         | +   | +             | + | –               | – | +                | + |
| 33    | <i>Bulgarica cana</i> (Held, 1836)                  | +         | +   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 34    | <i>Cecilioides acicula</i> (O.F.Müller, 1774)       | –         | –   | (+)           | – | –               | – | –                | – |
| 35    | <i>Punctum pygmaeum</i> (Draparnaud, 1801)          | +         | –   | –             | – | –               | – | +                | – |
| 36    | <i>Discus ruderratus</i> (Férussac, 1821)           | +         | –   | +             | – | –               | – | –                | – |
| 37    | <i>D. rotundatus</i> (O.F.Müller, 1774)             | +         | +   | +             | + | –               | – | +                | – |
| 38    | <i>D. perspectivus</i> (Megerle von Mühlfeld, 1816) | +         | –   | –             | – | –               | – | –                | – |
| 39    | <i>Arion lusitanicus</i> s.l.                       | (+)       | (+) | +             | + | +               | + | –                | – |
| 40    | <i>A. subfuscus</i> s.l.                            | +         | +   | +             | + | +               | – | +                | + |
| 41    | <i>A. circumscriptus</i> Johnston, 1828             | +         | +   | +             | + | –               | – | –                | – |

| № з/п | Види молюсків   | Лісопарки |     | Парки, сквери |     | Інші насадження |    | Відкриті біотопи |    |
|-------|---|-----------|-----|---------------|-----|-----------------|----|------------------|----|
|       |   | A         | B   | C             | D   | E               | F  | G                | H  |
| 42    | <i>A. silvaticus</i> Lohmander, 1937                  | +         | -   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 43    | <i>A. fasciatus</i> (Nilsson, 1823)                   | -         | +   | +             | +   | +               | +  | +                | -  |
| 44    | <i>A. distinctus</i> Mabilite, 1868                   | (+)       | +   | +             | +   | +               | +  | +                | +  |
| 45    | <i>Vitrina pellucida</i> (O.F.Müller, 1774)           | +         | +   | +             | -   | +               | -  | +                | +  |
| 46    | <i>Eucobresia nivalis</i> (Dumont et Mortillet, 1852) | -         | +   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 47    | <i>Vitrea diaphana</i> (Studer, 1820)                 | +         | -   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 48    | <i>V. crystallina</i> (O.F.Müller, 1774)              | +         | +   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 49    | <i>V. contracta</i> (Westerlund, 1871)                | +         | -   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 50    | <i>Aegopinella pura</i> (Alder, 1830)                 | +         | -   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 51    | <i>Ae. minor</i> (Stabile, 1864)                      | +         | -   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 52    | <i>Ae. nitidula</i> (Draparnaud, 1805)                | (+)       | -   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 53    | <i>Perpolita hammonis</i> (Ström, 1765)               | +         | +   | +             | +   | -               | -  | +                | -  |
| 54    | <i>Perpolita petronella</i> (L. Pfeiffer, 1853)       | -         | +   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 55    | <i>Morlina glabra</i> (Rossmässler, 1835)             | +         | +   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 56    | <i>Oxychilus draparnaudi</i> (Beck, 1837)             | -         | -   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 57    | <i>O. inopinatus</i> (Uličný, 1887)                   | (+)       | -   | -             | -   | -               | -  | +                | -  |
| 58    | <i>Zonitoides nitidus</i> (O.F.Müller, 1774)          | +         | +   | +             | +   | +               | -  | -                | -  |
| 59    | <i>Euconulus fulvus</i> (O.F.Müller, 1774)            | +         | -   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 60    | <i>Daudebardia rufa</i> (Draparnaud, 1805)            | +         | +   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 61    | <i>D. brevipes</i> (Draparnaud, 1805)                 | +         | +   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 62    | <i>Limax maximus</i> Linnaeus, 1758                   | (+)       | +   | +             | +   | +               | +  | +                | -  |
| 63    | <i>L. cinereoniger</i> Wolf, 1803                     | +         | +   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 64    | <i>Malacolimax tenellus</i> (O.F.Müller, 1774)        | +         | +   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 65    | <i>Lehmannia marginata</i> (O.F.Müller, 1774)         | +         | +   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 66    | <i>Bielzia coerulans</i> (M. Bielz, 1851)             | -         | +   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 67    | <i>Deroceras laeve</i> (O.F.Müller, 1774)             | -         | -   | +             | -   | +               | -  | +                | +  |
| 68    | <i>D. reticulatum</i> (O.F.Müller, 1774)              | -         | +   | +             | +   | +               | +  | (+)              | +  |
| 69    | <i>D. rodnae</i> Grossu et Lupu, 1965                 | +         | +   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 70    | <i>D. caucasicum</i> (Simroth, 1901)                  | -         | -   | -             | -   | -               | +  | -                | -  |
| 71    | <i>Krynckillus melanocephalus</i> Kaleniczenko, 1851  | (+)       | +   | +             | +   | +               | +  | (+)              | -  |
| 72    | <i>Boettgerilla pallens</i> Simroth, 1912             | (+)       | +   | +             | +   | -               | +  | -                | -  |
| 73    | <i>Fruticicola fruticum</i> (O.F.Müller, 1774)        | +         | +   | +             | +   | +               | -  | +                | -  |
| 74    | <i>Plicateria lubomirskii</i> (Ślósarski, 1881)       | (+)       | (+) | (+)           | -   | -               | -  | +                | +  |
| 75    | <i>Trochulus hispidus</i> (Linnaeus, 1758)            | +         | +   | +             | +   | +               | +  | +                | +  |
| 76    | <i>Xerolenta obvia</i> (Menke, 1828)                  | -         | (+) | (+)           | -   | -               | -  | +                | +  |
| 77    | <i>Perforatella bidentata</i> (Gmelin, 1788)          | +         | +   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 78    | <i>P. dibothrion</i> (Kimakowicz, 1884)               | +         | -   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 79    | <i>Monachoides vicina</i> (Rossmässler, 1842)         | +         | +   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 80    | <i>Pseudotrachia rubiginosa</i> (A. Schmidt, 1853)    | +         | +   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 81    | <i>Euomphalia strigella</i> (Draparnaud, 1801)        | +         | +   | +             | +   | +               | -  | +                | +  |
| 82    | <i>Monacha cartusiana</i> (O.F.Müller, 1774)          | -         | -   | -             | -   | -               | -  | +                | +  |
| 83    | <i>Faustina faustina</i> (Rossmässler, 1835)          | +         | +   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 84    | <i>Arianta arbustorum</i> (Linnaeus, 1758)            | -         | -   | +             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 85    | <i>Isognomostoma isognomostomum</i> (Schröter, 1784)  | +         | -   | -             | -   | -               | -  | -                | -  |
| 86    | <i>Cepaea hortensis</i> (O.F.Müller, 1774)            | (+)       | (+) | +             | +   | +               | +  | (+)              | +  |
| 87    | <i>C. vindobonensis</i> (Férussac, 1821)              | (+)       | (+) | (+)           | (+) | -               | -  | +                | +  |
| 88    | <i>Helix lutescens</i> Rossmässler, 1837              | -         | (+) | -             | (+) | +               | -  | +                | +  |
| 89    | <i>H. pomatia</i> Linnaeus, 1758                      | +         | +   | +             | +   | +               | +  | +                | -  |
|       | Загальна кількість видів                              | 71        | 52  | 50            | 22  | 18              | 11 | 37               | 20 |

**Примітки.** А – великі приміські лісопарки; В – невеликі лісопарки в межах міської забудови, залісна частина РЛП Знесіння; С – парки, створені на місці колишніх лісових масивів, невеликі залишки лісової рослинності в межах міста; D – інші парки та сквери; E – сади, садово-городні ділянки в межах міста або на околицях; F – деревно-чагарникові насадження уздовж вулиць, озеленені ділянки біля багатоквартирних будинків; G – відкриті біотопи на території РЛП Знесіння; H – інші відкриті

біотопи на території міста. Детальнішу характеристику обстежених груп біотопів і критерії їхнього виділення див. у методиці. Не включено до таблиці *Cepaea nemoralis* – як вид, зниклий за період досліджень (див. у тексті). Дужками позначено види, не типові для лісових, паркових або відкритих біотопів, окремі знахідки яких зроблено на крайових ділянках, ділянках із нетиповими умовами тощо.

На дослідженій території трапляється один вид, занесений до останнього видання Червоної книги України [9] – *Plicuteria lubomirskii*, основний ареал якого охоплює гірські території Центральної Європи (Судети, Татри, Карпати). Цей вид спорадично трапляється на гірських і рівнинних територіях заходу України, зокрема у Львівській області [6]. У Львові найбільші колонії *P. lubomirskii* зафіксовані в регіональному ландшафтному парку Знесіння, де молюски заселяють зарослі високою травою відкриті або частково затінені деревно-чагарниковою рослинністю ділянки. За весь період досліджень *P. lubomirskii* був знайдений також у лісопарках Погулянка, Освиця, на краю Винниківського лісопарку, в парку Високий Замок і залишках лучного парку на проспекті Чорновола [7].

Дрібні напівслизняки *Daudebardia brevipes* і *D. rufa*, спорадично розповсюджені у відносно мало змінених лісових біотопах, очевидно, потребують охорони не лише на регіональному [6], але й на загальнодержавному рівні. Особливо це стосується коротконогої даудебардії *D. brevipes* [6, 8]. Обидва види трапляються на заході України на межі своїх природних ареалів, проте для *D. brevipes* відомо наразі менше знахідок [6, 8]. Живих молюсків знаходили поки що лише у Львові та в його найближчих околицях. Обидва види напівслизняків зареєстровані у великих приміських (Винниківській, Брюховицькій) і міському (Погулянка) лісопарках.

Дуже спорадично розповсюджені на території України та, зокрема, у її західному регіоні такі вологолюбні види наземних молюсків, як *Vallonia enniensis* і *Perpolita petronella*. Не виключено, що вони потребують охорони хоча б на регіональному, а *V. enniensis* – навіть на загальнодержавному рівні [4]. Одна черепашка *V. enniensis* була знайдена на березі струмка, що протікає через Винниківський лісопарк у напрямку Винниківського (колишнього Комсомольського) озера. *P. petronella* зареєстрований у заболоченому вільшняку на території лісопарку Білогорща.

До рідкісних видів можна віднести також кальцефільний лісовий вид *Discus perspectivus* [4], виявлений поки що на двох ділянках Винниківського лісопарку: на вапнякових відслоненнях у районі Медової Печери та на вапнякових відслоненнях уздовж струмка, який живить озеро, розташоване на північний захід від с. Волиця.

Характеризуючи наземну малакофауну Львова й околиць, слід особливо підкреслити, що тут на відносно невеликій площі трапляється понад 40% видів, достовірно зареєстрованих на території України [4, 12]. Такого багатого видового складу цієї групи безхребетних тварин не має жодне з обстежених великих міст України [8]. Головними причинами цього можна вважати: близькість Карпат з багатою наземною малакофауною, сприятливі кліматичні умови, розчленований рельєф, наявність значної кількості вапнякових відслонень, джерел, струмків, а також інтенсивні транспортні й економічні зв'язки Львова з іншими регіонами України та з іншими європейськими країнами, що сприяє невинному збільшенню кількості антропохорних видів наземних молюсків [8].

Проте загальне видове багатство наземних молюсків на дослідженій території не означає високої видової різноманітності значної частини локальних малакокомплексів. Навпаки, багато міських біотопів залишаються слабко заселеними молюсками, серед яких переважають еврибіонтні та синантропні види. Йдеться не лише про окремі біотопи, а й про цілі їхні групи (див. таблицю). Тому важливим є виявлення тих ділянок у міській і приміській зонах, котрі можуть мати вирішальне значення у збереженні високого видового різноманіття наземних молюсків на дослідженій території.

На підставі багаторічних досліджень можна зробити висновок, що особливе значення для збереження лісових малакокомплексів у межах міста мають лісопарк Погулянка (особливо яри та перезволожені ділянки вздовж заасфальтованої дороги у нижній частині лісопарку) та заліснена частина РЛП Знесіння (особливо яри, сухі або зі струмками на їхньому дні). Трохи менш збереженою є первинна лісова малакофауна на території парку Залізна Вода. Тут особливе значення мають також яри, приструмкові ділянки, зарослі високою трав'яною рослинністю (зокрема, кропивою).

В околицях Львова найцінніші локальні лісові малакокомплекси зафіксовані на краю Брюховицького лісопарку (вільшняк біля вул. Винниця), на окремих ділянках Винниківського лісопарку (скельні відслонення в районі Чорткових Скель і Медової печери, вапнякові відслонення уздовж струмка, який живить озеро заводу «Електрон» поблизу с. Волиця, приструмкові ділянки).

Для збереження лучно-степових малакокомплексів ключовим фактором є наявність на території міста РЛП Знесіння, частину якого займають відкриті схили, місцями зарослі чагарниками та поодинокими деревами. Наявність у пониженнях рельєфу ділянок із підвищеною вологістю (береги струмків та інших гідротопів, невеликі заболочені ділянки) сприяє існуванню тут поруч зі степовими (*Xerolenta obvia*, *Cepaea vindobonensis*, *Helix lutescens* тощо) та еврибіонтними також деяких вологолюбних видів (наприклад, *Vertigo antivertigo* або *Deroceras laeve*). Якщо останній вид можна знайти також на пустирях (під дошками й іншими укриттями), *V. antivertigo* на території міста поки що виявлений лише в РЛП Знесіння.

Важливою особливістю РЛП Знесіння є наявність не лише великих відкритих і заліснених (див. вище) ділянок, але також їхнє поєднання, що призводить до появи щільно заселених наземними молюсками «узлісь». Саме на таких ділянках із густою та високою трав'яною рослинністю, частину дня затінених розташованими поруч деревами, найчастіше трапляється занесений до Червоної книги України вид *Plicuteria lubomirskii*.

Ще одним, хоча й набагато меншим центром збереження лучно-степових малакокомплексів на території Львова міг би стати лучний парк на проспекті В.Чорновола [7], проте він вже тривалий час зазнає суттєвого антропогенного пресу, а його територію поступово займають під городи та будівництво.

Невеликі осередки лучно-степової малакофауни можна побачити також на території окремих міських парків і навіть лісопарків, що пояснює наявність у графах В–D таблиці таких видів наземних молюсків, як *Xerolenta obvia*, *Cepaea vindobonensis* або *Helix lutescens*. Ті самі види можуть інколи виживати на зарослих травою схилах стадіонів, пустирях тощо.

Вуличні деревно-чагарникові насадження, озеленені ділянки біля багатоквартирних будинків, з одного боку, широко представлені в усіх частинах міста і теоретично могли би слугувати коридорами для розселення наземних молюсків із парків, лісопарків та інших центрів збереження їхньої видової різноманітності (див. вище). З іншого боку, такі ділянки є мало придатними для існування більшості видів молюсків, тому залишаються заселеними незначною кількістю еврибіонтів і синантропів [8]. По них може відбуватися швидке розселення по території Львова антропохорних видів, як показали спостереження над садовою цепеєю *Cepaea hortensis* та іспанським слизняком *Arion lusitanicus*. Садові ділянки, незалежно від їхнього розташування (у межах міської забудови або на околицях міста), відзначаються трохи кращими умовами для існування наземних молюсків. Проте й вони не можуть мати великого значення для збереження видової різноманітності цієї групи безхребетних тварин в урбанізованому та субурбанізованому середовищі.

Таким чином, у Львові та його найближчих околицях історично склалися сприятливі передумови для збереження великої видової різноманітності наземних молюсків. Ключове значення для цього мають окремі ділянки (береги струмків, вапнякові відслонення) великих приміських лісопарків, територія РЛП Знесіння, лісопарк Погулянка, парк Залізна Вода. У той самий час багато міських біотопів залишаються заселеними лише незначною кількістю еврибіонтних і синантропних видів та не можуть відігравати роль коридорів для розселення більшості видів наземних молюсків, зареєстрованих на дослідженій території.

Особливої уваги потребують не лише ділянки з багатим видовим складом наземних молюсків, але також колонії рідкісних видів, які спорадично трапляються на дослідженій території та загалом на заході України: *Plicutera lubomirskii*, *Daudebardia brevipes*, *D. rufa*, *Discus perspectivus*, *Vallonia enniensis*, *Perpolita petronella*. Перший із перелічених видів занесений до Червоної книги України, решта потребують охорони як мінімум на регіональному рівні. Особливо це стосується *D. brevipes*.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гураль-Сверлова Н. В., Гураль Р. І. Нові знахідки наземних молюсків на території м. Львова та Львівської області // Наук. зап. Держ. природозн. музею. Львів, 2010. Вип. 26. С. 221–222.
2. Гураль-Сверлова Н. В., Гураль Р. І. Просторовий розподіл молюсків на заході України та можливості виділення і охорони особливо цінних локальних малакокомплексів // Проблеми вивчення еволюції та хорології таксономічного різноманіття біоти: матеріали міжнар. наук. конф. Львів, 2011. С. 38–41.
3. Гураль-Сверлова Н. В., Гураль Р. І. Поява іспанського слизняка *Arion lusitanicus* (Gastropoda, Pulmonata, Arionidae) у Львові, її можливі екологічні та економічні наслідки // Наук. зап. Держ. природозн. музею. Львів, 2011. Вип. 27. С. 71–80.
4. Гураль-Сверлова Н. В., Гураль Р. І. Визначник наземних молюсків України. Львів, 2012. 216 с.
5. Гураль-Сверлова Н. В., Гураль Р. І. Наукові колекції Державного природознавчого музею. Вип. 4. Малакологічний фонд. Львів, 2012. 253 с.
6. Гураль Р. І., Гураль-Сверлова Н. В. Клас червононогі – Gastropoda // Рідкісні та зникаючі види тварин Львівської області / ред. А.-Т.В. Башта, Ю. В. Канарський, М. П. Козловський. Львів: Ліга-Прес, 2013. С. 91–96.
7. Сверлова Н. В. Матеріали до моніторингу наземної малакофауни (Gastropoda, Pulmonata) м. Львова та його околиць // Наук. зап. Держ. природозн. музею. Львів, 2003. Т. 18. С. 127–134.
8. Сверлова Н. В., Хлус Л. Н., Крамаренко С. С. и др. Фауна, экология и внутривидовая изменчивость наземных моллюсков в урбанизированной среде. Львов, 2006. 226 с.
9. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 600 с.
10. Bąkowski J. Mięczaki z okolicy Lwowa, Gródka i Szczerca // Spraw. Kom. Fizyograf. Kraków, 1882. Т. 16. Cz. 2. S. 56–63.
11. Bąkowski J. Mięczaki galicyjskie // Kosmos. Lwów, 1884. Т. 9. S. 190–197, 275–283, 376–391, 477–490, 604–611, 680–697, 761–789.
12. Balashov I., Gural-Sverlova N. An annotated checklist of the terrestrial molluscs of Ukraine // J. Conchology. 2012. Vol. 41, No. 1. P. 91–109.

Стаття: надійшла до редакції 16.07.14

прийнята до друку 20.09.14

## SOZOLOGICAL VALUING OF LAND MOLLUSCS COMPLEXES OF LVIV AND ITS NEAREST ENVIRONS

N. Gural-Sverlova

*State Museum of Natural History, NAS of Ukraine  
18, Teatralna St., Lviv 79008, Ukraine  
e-mail: sverlova@pip-mollusca.org*

Within 1994–2013 years on the territory of Lviv and its nearest environs (the large suburban park-forest, the gardens and kitchen gardens) 90 species of the land molluscs were registered on the whole. One adventiv species (*Cepaea nemoralis*) evidently completely disappeared for the period of the investigations. One species entered in the Rote List of Ukraine (*Plicuteria lubomirskii*) is present. The semislugs *Daudebardia rufa* and *D. brevipes*, the snails *Discus perspectivus* and *Vallonia enniensis* can to consider the rare species for the Ukraine especially for the its western region. The large suburban park-forest, the urban park-forest and the parks made on the former tracts of forest are of special importance for the conservation of the high species diversity of the land molluscs in the town and environs.

*Keywords:* land molluscs, Gastropoda, urbanisation, protection, Western Ukraine.

## СОЗОЛОГИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА НАЗЕМНЫХ МАЛАКОКОМПЛЕКСОВ ЛЬВОВА И ЕГО БЛИЖАЙШИХ ОКРЕСТНОСТЕЙ

Н. Гураль-Сверлова

*Государственный природоведческий музей НАН Украины  
ул. Театральная, 18, Львов 79008, Украина  
e-mail: sverlova@pip-mollusca.org*

За период с 1994 по 2013 г. на территории г. Львова и в его ближайших окрестностях (крупные пригородные лесопарки, садово-огородные участки) зарегистрировано в целом 90 видов наземных моллюсков. Один адвентивный вид (*Cepaea nemoralis*), очевидно, полностью исчез за период исследований. Один вид занесен в Красную книгу Украины (*Plicuteria lubomirskii*). Редкими для Украины и, в частности, для ее западного региона можно считать полуслизней *Daudebardia rufa* и *D. brevipes*, улиток *Discus perspectivus* и *Vallonia enniensis*. Особое значение для сохранения высокого видового разнообразия наземных моллюсков в городе и окрестностях имеют отдельные участки крупных пригородных лесопарков, региональный ландшафтный парк Знесиння, городские лесопарки и парки, созданные на месте бывших лесных массивов.

*Ключевые слова:* наземные моллюски, Gastropoda, урбанизация, охрана, запад Украины.